

Bron: <https://dewereldvangaius.nl/9-deventer-het-begin-2/>

9. Deventer, het begin.

Ruud Jansen

Voordat ik het vergeet

Appelscha, Eerbeek, Apeldoorn, Epse, Deventer, Barchem, Deventer, als in een Aardrijkskundeles van vroeger trekken de plaatsen in een lange rij aan me voorbij. Epse mag niet ontbreken en Deventer zeker niet.

Deventer, wanneer gingen we daar eigenlijk de eerste keer naar toe? Ik weet het niet meer. In ieder geval nadat we in Appelscha en Apeldoorn waren geweest. En als ik me goed herinner ook na ons eerste verblijf in Eerbeek. Maar zat er nog een plaats tussen? Die moet dan in ieder geval in de provincie Gelderland hebben gelegen. In Deventer brachten we net als in Eerbeek twee perioden door. De eerste van ongeveer augustus 1941 tot maart 1942. De tweede van juni 1942 tot december 1942. Beide keren woonden we daar aan de Schoutenweg 2, een vrijstaand huis in een buitenwijk van de stad. Met een kleine tuin voor en achter stond het in een straat met meer soortgelijke huizen.

De dagen verliepen er wel op een andere wijze dan in Eerbeek met z'n bossen en heide. Geen lange wandelingen meer en de rust van het platteland ontbrak er natuurlijk. Maar het was een stad met een gezellig centrum en een grootstadspark. Je kon er wandelen langs de IJssel en over de schipbrug naar de overkant van de rivier.

Achteraf bekeken verwonder ik me dat deze plaats als onderduikadres was gekozen. Een familie met vijf kinderen die daar onverwacht uit de lucht kwam vallen. Een vader die vervolgens vaak weg was terwijl de rest van de familie de dagen in 'volledige ledigheid' doorbracht, dat wil zeggen niet naar school ging of een baantje had. Je zou toch zeggen dat zoiets wel moest opvallen. Met burens aan alle kanten – statistisch gezien moeten er een aantal NSB-ers in de buurt gewoond hebben – moet de kans op ontdekking toch heel wat groter zijn geweest dan op het platteland. Aan de andere kant kan je zeggen dat je daardoor gemakkelijker opging in de massa. Het bijzondere van het huis in Deventer was dat we er niet alleen woonden maar net als in Eerbeek deelden met de hoofdbewoner. Het huis in Deventer was door **Bertus Webeling** in opdracht van het verzet gehuurd om er periodiek onderduikers te kunnen huisvesten.

Bertus en Reina met hun dochttertje Tineke van een jaar of vier oud waren voormalige burens uit Amsterdam en lid van – of sympathiserend met de CPN. Hij was zowel timmerman als kunstschilder maar ook fotograaf. Om die reden was er een donkere kamer op de zolder van het huis gemaakt. De fotografische bezigheden hadden waarschijnlijk alles te maken met het vervalsen van persoonsbewijzen en andere documenten.

Die zolder van het huis was een ideale plaats voor allerlei activiteiten, temeer omdat alle andere kamers volbezet waren. Ik had er bijvoorbeeld met m'n jongste broer een afgeschermd speelhol gemaakt en verder werd de ruimte door Bertus en m'n oudste broer gebruikt voor oefeningen, die je tegenwoordig tot body building zou rekenen. Elke dag waren die twee er wel een half uurtje bezig met boksoefeningen op een

grote zandzak. En om hun arm-en schouderpijnen sterker te maken hadden ze een stel trekveren aangeschaft.

Schaatsen en zwemmen

In Deventer hebben we een strenge winter meegemaakt en een mooie zomer. Tijdens die winter heb ik schaatsen geleerd op de vijvers in het stadspark. Ik kan me nog goed herinneren dat we met m'n moeder de stad in waren en dat ze toen in een opwelling een paar houten schaatsjes kocht.

Ik ben nooit een groot schaatser geworden maar dat lag niet aan die schaatsjes. Ook later met schaatsen met schoenen werd ik er geen echte uitbinker in.

Houten schaatsen vertoonden een aantal 'makkes'. Zo was alleen al het aanbinden van die dingen een hele kunst. Ze waren namelijk voorzien van leren hiel- en neusbanden en moesten met veters worden vastgemaakt aan je schoenen. Een werkje dat met koude handen lastig was om uit te voeren. Als ik dan eenmaal aan het schaatsen was werkten die veters tijdens het rijden soms weer los waardoor de schaats scheef onder m'n schoen kwam te zitten. En dat betekende dat ik met m'n inmiddels nog kouder geworden handen eerst de knoop van die veters moest lospeuteren om ze vervolgens zo strak aan te trekken dat de bloedsomloop in m'n voeten bijna gestremd werd. Als toppunt van ellende wilde zo'n veter dan ook nog wel eens breken.

Was dat schaatsen dan echt niet leuk om te doen? Integendeel, na de eerste niet zo succesvolle pogingen in Deventer kreeg ik het voldoende onder de knie om mee te kunnen krabbelen met de massa en omdat er daarna en nog later na de oorlog een hele serie strenge winters volgde heb ik m'n hart echt op kunnen halen.

Schaatsen dus in Deventer tijdens de strenge winter van '41-'42 waaraan geen einde scheen te komen. En sleetje rijden van de heuvels met een houten model van het merk Davos. Een solide exemplaar dat echter al kort na aankoop ernstig beschadigd werd omdat Bertus (of was het m'n oudste broer?) er tijdens de afdaling van een heuvel mee tegen een boom reed. Een van de poten was gebroken maar ik heb al geschreven dat Bertus erg handig was. Hij lijmdde de poot met beenderlijm en versterkte de zaak met een schroef. De reparatie was zo goed uitgevoerd dat de slee daarna nog jaren is meegegaan.

De zomer die we in Deventer meemaakten, is me bijgebleven omdat we zo vaak naar het zwembad gingen. Als ik me goed herinner gingen we daar meestal op de fiets heen. M'n jongste broer en ik achterop.

Ik twijfel een beetje over de plaats van het zwembad. Lag dat nou in Lochem of gooi ik een paar plaatsen door elkaar. Recent ben ik er achter gekomen dat het het Borgelerbad was dat je op de fiets via de Ceintuurbaan gemakkelijk kon bereiken. Een tweede zwembad waarvan de foto op bladzijde 71 staat is het zwembad Stijgoord in Lochem. Dat bezat naast meerdere baden een grote kanovijver.

Het was er altijd druk, dat weet ik nog wel. Zwemmen kon ik nog niet maar met de kikkerslag amuseerde ik me met mijn jongere broer ook wel in het ondiepe. Gekleed in een blauw zwempakje. Een zwembroek was voor mannen (en kleine mannetjes) nog lang geen algemene dracht. Als je echt de blits wilde maken liet je van je badpak nonchalant één van de schouderbandjes van je schouder zakken.

Razzia

Een keer liep het door een razzia in het zwembad bijna fout. Er werd een onverwachte klopjacht gehouden maar laat ik eerst proberen uit te leggen wat een razzia inhield.

Zowel voor als tijdens de oorlog konden de Duitsers op de steun van een flink aantal Nederlanders (wat heet) rekenen. Als bezetter van ons land maakten ze natuurlijk graag gebruik van dat aanbod en ze gaven de mannen die daarvoor in aanmerking kwamen, een opleiding. Voor hun politie hadden ze op een aantal plaatsen in Nederland opleidingskampen gecreëerd en één daarvan lag in het dorp Schalkhaar, dat in de buurt van Deventer ligt.

Op een middag dat wij weer in het zwembad waren, dat wil zeggen m'n moeder, m'n jongste broer en ik, was er ook een opleidingsgroep uit Schalkhaar aanwezig. Niet voor de eerste keer overigens maar op de betreffende middag vonden ze het nodig om na een paar uur zwemmen en luieren in de zon plotseling tot actie over te gaan. Op het programma stond waarschijnlijk een bliksemrazzia in het zwembad.

Dat betekende paniek bij een groot deel van de bezoekers en zeker bij m'n moeder. Met haar vervalste persoonsbewijs was ze natuurlijk bang om gecontroleerd te worden. Op een holletje nam ze ons daarom mee naar een badhokje. De spanning was voelbaar terwijl we ons gehaast aankleedden, uit een andere hoek van het zwembad hoorden we het geschreeuw van mensen en commando's van de Schalkhaarders. Waarschijnlijk werden alle bezoekers systematisch in die richting gedreven.

Vraag me niet hoe m'n moeder het voor elkaar kreeg maar via de kleedhokjes zijn we door een aantal nauwe gangetjes te midden van een klein groepje andere opgeschrikte zwemmers door een zijdeur naar buiten gevlucht. We zijn daarna als ik me goed herinner niet meer naar dat zwembad geweest maar dat kan ook veroorzaakt zijn door de naderende herfst waardoor het mooie weer gewoon op was. Overigens kon je ook in Deventer zwemmen. In de IJssel was namelijk een bad aangelegd waarbij je zwom in de rivier. Dat bad was afgesloten door een drijvende

opbouw met kleedhokjes e.d. Geen ligwei voor als het mooi weer was.

Ik moest om de een of andere reden een keer mee met m'n moeder en de zusters op een druilerige middag. Wat we er te zoeken hadden is achteraf een raadsel want er was geen ondiep bad voor de niet zwemmers. Het meest waarschijnlijk is dat ik mee moest omdat ik niet alleen thuis mocht blijven.

Vanuit het centrum van de stad bekeken lag het laatste bad aan de overkant van de rivier naast de brug. Dat was geen gewoon exemplaar maar een schipbrug. In plaats van pijlers lagen er verankerde schepen als drijvers in de rivier en daaroverheen was een houten brug aangelegd. Die bestond uit beweegbare delen en de brug kon daardoor de niveaoverschillen in waterstand van de rivier opvangen. Het was daardoor wel een onstabiel geheel en ik vond het meestal niet prettig om eroverheen te lopen.

Was ik dan zo'n bang jongetje? Wel nee, maar ik was gewoon voorzien van een extra dosis voorzichtigheid. De kans op ontdekking door de Duitsers droeg daar uiteraard aan bij.

bsp;

NASCHRIFT 1 bij hoofdstuk 9. d.d. 1-8-2019

Ons onderduikadres in Deventer

Inleiding

Zoals al in het begin van dit hoofdstuk aangegeven brachten we in Deventer net als in Eerbeek twee perioden door. De eerste van ongeveer augustus 1941 tot maart 1942. De tweede van juni 1942 tot december 1942. Beide keren woonden we daar aan de Schoutenweg 2, een vrijstaand huis in een buitenwijk van de stad. Met een kleine tuin voor en achter stond het in een straat met meer soortgelijke huizen. Het vervolg op het verhaal over ons onderduikadres in Deventer begon midden 2017 toen ik een mail van Johan van der Veen uit Deventer ontving. Johan die zichzelf omschreef als onderwijzersmens in ruste was weer met zijn oorspronkelijke studie Geschiedenis aan de slag gegaan. Hij woonde in Deventer en was bezig met een artikel over de Schoutenweg 2a in die plaats. Na een omnummering was dat nummer gewijzigd in 93.

Het noemen van dat adres riep natuurlijk gelijk allerlei herinneringen bij mij op omdat het twee keer gedurende een aantal maanden ons schuiladres geweest. We woonden er als onderduiker bij een gezin dat als hoofdbewoner stond ingeschreven.

De familie Webeling.

Eind februari 1943 had de SD met een onverwachte inval een einde aan deze schuilplaats gemaakt.

Johan schreef daarover het volgende: "Agent Antoon de Vries die bij de arrestatie van **Guurijna Hoeijenbos (Reina Webeling)** betrokken was, heeft het pand na haar arrestatie in de gaten gehouden en vervolgens de deur op slot gedraaid. De stukken die op deze arrestatie betrekking hadden waren uiteindelijk in het Stadarchief terechtgekomen. Daarbij zat ook de sleutel van het betreffende pand.

Op enig moment had hij – Johan – die sleutel in handen gekregen. Zoals hij schreef: 'Bijna een relikwie.'

Mijn familie was overigens al een paar maanden voor de beschreven inval in februari 1943 vertrokken naar een ander onderduikadres. Begin december 1942 werd dat de villa Calluna Alba in Eerbeek.

Tijdens zijn onderzoek naar aanvullende gegevens stuitte Johan via Google op mijn website en het verhaal over onze oorlogsbelevissen in Voordat ik het Vergeet. Na

zijn eerste mail en mijn reactie daarop ging de bal aan het rollen en ontstond gaandeweg het verhaal over de Sleutel van de Achterdeur dat in het Deventer Jaarboek 2018 is opgenomen. Eind mei 2018 vond de presentatie van het verslag door Johan plaats in de Grote Kerk in Deventer.

Grootste verrassing voor twee aanwezigen was dat ze elkaar daar na bijna 80 jaar weer terugzagen. **Tineke Webeling en Ruud Jansen**. Figuurlijk gesproken kwamen zij elkaar via de achterdeur op de Schoutenweg 2A tegen. Dankzij een sleutelbewaarder die niet tevreden was voor hij het slot had gevonden waarop deze sleutel paste. Johan van der Veen.

Zijn verslag heb ik als bijlage opgenomen in Voordat ik het vergeet

Bijna leek het daarna of alles over deze geschiedenis was verteld totdat ik op 6 mei 2019 een Email ontving van Els D. Els is een kleindochter van **Willem Webeling sr, de vader van Bertus Webeling**. Zij had bovendien een andere kleindochter, Nancy v. O, op het verhaal over hun familie attent gemaakt en er kwam een uitgebreide briefwisseling tot stand met beide dames.

In mijn boek vertel ik dat de familie Webeling boven ons woonde in de Mercatorstraat 155 III. Zij waren op 1 Augustus 1933 op dat adres komen wonen, een paar maanden voor wij daar op de tweede etage arriveerden vanuit de Jan van Galenstraat 307 II. Dat vond om precies te zijn plaats op 12 oktober 1933. Of de families met elkaar omgingen weet ik niet maar ik neem aan van wel.

Op 9 juni 1936 verhuisden de Webelings naar de Bennebroekstraat 29 waar zij een paar jaar bleven wonen om vervolgens op 12 december 1938 naar de Woestduistraat 146 1^e etage te vertrekken. Op 1 april 1946 verhuisde de wed. Webeling naar de Haarlemmermeerstraat 128 waar zij bleef wonen tot 20 mei 1952. Haar volgende adres werd Sloterweg 34hs. Op 11 januari verhuisde zij naar de Sloterweg 5 hs waar ze op 6 november 1964 overleed

acc BS 194		Overleden te Hamburg-Neuenamme D1 <i>Kiebs</i>		2) Gezinsr.	
		Akte no. 27 Jan 18			
3) Gezin a) Voorz.	b) Webeling--		4) op 19 Maart 1887		7) Beroep (h-o) letterzetter(o)
	b) Willem--		5) Nieuwer-Amstel NH		
8) van Adolf--		geb. op		te	
en van Meijer, Elisabeth--		geb. op		te	
9) Geslachtsnaam en 10) Voornamen	11-12) Geboren op 7 Nov 86 =		13) Huwelijk gesloten op 17 Aug 10		14-15-16) Huwelijk ontbonden
	te Asd =		te Asd		op door
		op		op door	
		te		te	
21) Dagt. aangifte	22) Gemeente en adres	21)	22)	21)	22)
	ld 29j				
	ASD Woestduinstr 146				
26) EIGEN en STIEFKINDEREN (alleen invullen op kaart GEZINSHOOFD)					
27) A.H.O. Dagteekening	28) Geslachtsnaam en 29) Voornamen				
I A 13 Jan 32	Webeling, Elisabeth				
II H 8 Sep 37	Albertus Christiaan				
III H 13 Apr 38 met J P Spaargaren	Adriana Agatha				
IV	Willem =				
V	Christina Alberta				
VI	Marinus Johannes				
VII					
VIII					
IX					

Abbeelding: Gezinsblad familie Webeling, Willem sr, Archiefkaart, nummer 30238, inventarisnummer 904, bron Stadsarchief Amsterdam.

De familie Webeling bestond uit 8 personen. Willem, zijn echtgenote Christina Alberta Beenke, 3 jongens en 3 meisjes.

Zoon Albertus Christiaan (Bertus) Bertus was op 4 juni 1913 geboren en trouwde in 1937 met Guurijna Hoeijenbos (Reina). Het echtpaar betrok op 11 september een tweede etage in de van Spilbergenstraat 62.

Bertus stond in het kaartensysteem van de burgerlijke stand ingeschreven als timmerman, kunstschilder en timmerman-aannemer.

De rol die hij met zijn echtgenote in het verzet speelde staat in het verslag van Johan van der Veen en in Voordat ik het vergeet beschreven.

Bertus en Reina

Nieuw voor mij was de **actieve rol van Willem sr.** in het verzet waarop zijn kleindochters mij attent maakten. Uit een stuk van de Stichting 1940-1945 dat zij mij stuurden, citeer ik het volgende verhaal.

“Willem Webeling, geboren 19 maart 1887 in Nieuwer-Amstel, gewoond hebbende Haarlemmermeerstraat 128 I, was van 1908 tot aan zijn arrestatie als machinezetter werkzaam bij het Algemeen Handelsblad in Amsterdam. Hij was lid van Communistische partij en werkte vanaf het begin van de bezetting actief mee aan het verzet door het verspreiden van De Waarheid en het aanplakken van tot verzet aansporende manifesten. Verder zamelde hij gelden in voor het Solidariteitsfonds. Hij stelde zijn woning beschikbaar om vergaderingen te houden van de verzetsgroep van de Waarheid. Hij werkte samen met de heer G. Rus, die in de Bennebroekstraat 27 in Amsterdam woonde.

Verzetwerk waarbij een zeker risico op ontdekking aanwezig was. Dat gebeurde

dan ook op 28 juli 1941.

Met de heer Rus was hij op die datum bezig met het huis aan huis verspreiden van illegale lectuur in de Haarlemmermeerstraat in Amsterdam. Eén van de illegale bladen die hij in een brievenbus had gedeponneerd kwam in handen van een dochter des huizes, die omgang had met een Duitser, die op dat tijdstip aanwezig was. Op aanwijzing van deze vrouw werd de heer Webeling vlak daarop door de betrokken Duitser gearresteerd en overgebracht naar het Huis van Bewaring aan de Weteringschans. Via concentratiekampen te Schoorl en Amersfoort werd hij overgebracht naar het concentratiekamp te Neuengamme, waar hij op 27 januari 1942 is overleden.”

Uit de documentatie die ik van de kleindochters ontving bleek dat er na zijn arrestatie nog een aantal keren contact is geweest met de laatste berichten op 28 oktober en 3 november uit het Durchgangslager in Amersfoort.

Na zijn arrestatie ontving zijn echtgenote op 1 augustus 1941 een briefkaart uit het Huis van Bewaring aan de Weteringschans. Latere berichten kwamen op 19 Augustus, 28 Augustus en 4 September uit Schoorl.

Willem arriveerde op 19 november 1941 in Neuengamme (Hamburg). In de website Traces of War vond ik dat hij bij het eerste transport Nederlanders hoorde, dat vanuit kamp Amersfoort richting Neuengamme vertrok. Er zouden er nog vele volgen. Tijdens die transporten werden er ook gevangenen ‘ingeladen’ in Assen, Leeuwarden en Groningen.

Als een gevangene het kamp binnenkwam moest hij eerst douchen, al het lichaamshaar werd verwijderd en de burgerkleding werd ingeruild voor de gestreepte kampkleding met de bekende driehoek met nationaliteitsaanduiding (voor Nederlanders een H). Tevens kreeg iedere gevangene een kampnummer op jas en broek. In een andere website over Neuengamme vond ik dat het kampnummer van Willem Webeling 06566 was.

Door het zware werk dat de gevangenen moesten verrichten in o.a. de steenfabriek veranderden ze geleidelijk in levende wrakken die ‘Muselmannen’ werden genoemd. Dagelijks stierven er honderden gevangenen.

Willem overleed op 27 januari 1942

Na de oorlog werd hij op de erebegraafplaats bij Hamburg begraven.

Over zijn arrestatie op 28 juli 1941 vond ik in de **politierapporten 1940-1945 het volgende verslag in het Stadsarchief**

Tekst d.d. maandag 28 juli 1941:

“Afschrift in vijfvoud naar Halls”

“Bringen de a.p.s. Spijker (4301) en Hoofdman (3784) op aanwijzing van Cornelia Deleana Touw, geb. Adam 19-3-22, kapster, Aalsmeerweg 6 III en Jan Siebesma, geb. te Leeuwarden den 15 Mei 1907 Administrateur, Stolkwijkstraat 6huis alhier, een persoon genaamd Willem Webeling, geb. Amsterdam 19-03-87, machinezetter, Woestduinstraat 146 1hoog alh. van wien zij hadden gezien dat hij een biljet, inhoudende anti Duitse propaganda, in den brievenbus van perceel Aalsmeerweg 6 stopte.

Siebesma erkende dit feit en verklaarde 48 biljetten in brievenbussen aan den Aalsmeerweg te hebben verspreid, Deze biljetten had hij ter verspreiding van een hem onbekend persoon op de Aalsmeerweg ontvangen, even tevoren had hij een bericht aan zijn woning gehad dat hij op den Aalsmeerweg – Hoofddorppweg moest komen, eveneens van een onbekend persoon.

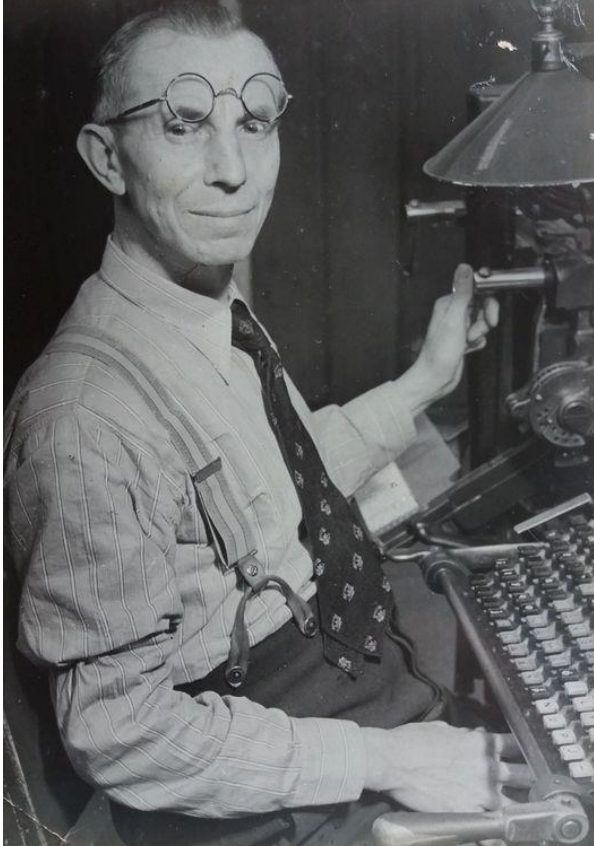
De inhoud van deze biljetten is hem onbekend. Twee biljetten die door Webeling

tijdens zijn vlucht had verscheurd, zijn gedeeltelijk door a.p. Spijkers gedeponereerd en worden bij dit rapport gevoegd.

Webeling blijft in bewaring. Fouill. F.56.O25.

In verband met bovenstaand heeft B.P. van Dijk een onderzoek in de woning van Webeling ingesteld hetgeen tot niets heeft geleid. Twee biljetten zijn door bp van Dijk uit een brievenbus van perceel Aalsmeerweg 123 gehaald, een dezer biljetten gaat bij dit rapport.

Afschrift in 5voud HB Kamer 42

Wat natuurlijk opvalt is dat de twee rapporten op een aantal onderdelen van elkaar verschillen.

Bijvoorbeeld de straat waarin de pamfletten in de bus werden gegooid.

In het artikel van de Stichting 40-45 werd Willem Webeling door de Duitsers gearresteerd en naar de Weteringschans gebracht. In het politieverlag werd dat door twee politieagenten gedaan die hem naar het politiebureau brachten. Hij zou een vluchtpoging hebben ondernomen.

En wie is die Jan Siebesma? Toch niet die tweede persoon die in het verslag van de Stichting wordt genoemd. Gooide hij zonder de opdrachtgeven te kennen zomaar biljetten in de brievenbus?

Ik vond hem op genealogieonline. Jan Siebesma was inderdaad op 15 mei 1907 in Leeuwarden geboren. In 1932 in Amsterdam getrouwd met Justina Petronella Holzmann. Als beroep wordt filiaalhouder vermeld.

Hij komt ook voor in de personenlijst van het Stadsarchief met als beroepen: kruidenier, administrateur. Contoleur CCD en kant bed.

Het is onduidelijk wat er precies tijdens de **arrestatie van Willem Webeling** is gebeurd. Eveneens waarvoor hij werd gestraft. Mogelijk vinden we hier later meer

over.

Augustus 2019

Zie ook de bijlage De sleutel van de achterdeur. Schoutenweg 2a

10. Deventer, over spanningen en de angst voor ontdekking.

Ruud Jansen

Voordat ik het vergeet

Intermezzo

Soms is het verstandig om bij het schrijven van een boek de hoofdstukken die je al hebt gemaakt, nog eens terug te lezen. Dat heb ik nu ook gedaan en ik realiseer me dat het gecreëerde beeld wel erg veel weg heeft van een heerlijke onbezorgde tijd. Niet naar school, lekker wandelen door de bossen, min of meer doen wat ik leuk vond.

Ik vraag me af of dat wel overeenkomt met de werkelijkheid van toen. Was het inderdaad uitsluitend één langgerekte vakantie?

Het antwoord op die vraag kan natuurlijk alleen maar nee zijn. Bij die herinneringen aan vroeger zitten wel degelijk ook minder leuke gebeurtenissen. De angst voor ontdekking door de Duitse bezetters bijvoorbeeld die altijd aanwezig was. Die hing gedurende de hele onderduikperiode als een schaduw boven ons.

Wat dat allemaal voor gevolgen had wordt hierna beschreven.

Spanningen

De spanning die veroorzaakt werd door de voortdurende vrees om opgepakt te worden, uitte zich bij de volwassenen in een aantal dingen. Bij m'n vader bijvoorbeeld in maagklachten. Ik zie hem nog poeders slikken – als ik me niet vergis bismut – als remedie.

Tussen de twee vrouwen waren er elke week wel een paar ruzietjes en kibbelpartijen. Die twee konden maar matig met elkaar overweg en hadden geregeld onenigheid. Over zaken die varieerden van de opvoeding van de kinderen tot het gebruik van de keuken. Dat resulteerde in een reeks huilpartijen, hoofdpijnaanvallen van Reina en verzoeningen in afwachting van de volgende crisis.

Maar er waren ook andere gebeurtenissen, die het leven er niet eenvoudiger op maakte. In Deventer ontstond bijvoorbeeld een heel groot probleem toen m'n jongste zuster blindedarm ontsteking kreeg en met spoed voor een operatie in het ziekenhuis opgenomen moest worden.

Niet om de operatie op zich want die verliep zonder complicaties maar het inschrijven in het ziekenhuisregister, het ontbreken van een ziekteverzekering en de zogenaamde stamkaart (iedere Nederlander bezat een stamkaart op naam waarop de bonnen voor levensmiddelen, kleding e.d. werden verstrekt) riepen een aantal vragen op bij het ziekenhuis dat maar met moeite bevredigend beantwoord kon worden.

Grote paniek ontstond toen m'n moeder op een middag uit was om boodschappen te doen en niet terug kwam. Naarmate de tijd verstreek nam de spanning bij iedereen toe. M'n vader ijsbeerde ongeduldig door de kamer en overlegde met Bertus over wat ze doen moesten. Doorgaan met afwachten of het huis verlaten. Als ze bijvoorbeeld opgepakt was lag het voor de hand dat men daarna een bezoek aan haar huisadres zou brengen.

Pas toen ze tegen etenstijd eindelijk thuis kwam kon de druk zich ontladen.

Stemverheffingen, waar ben jij in godsnaam geweest?

Wat was het geval? M'n moeder had onderweg een ongeluk gezien dat werd veroorzaakt door een Duitse militaire auto. Een klein meisje werd voor haar ogen aangereden en lag roerloos op straat. Geëmotioneerd door het voorval was ze daar zonder nadenken op afgestormd.

Met de moeder en het kind is ze daarna met diezelfde Duitse auto naar het ziekenhuis gereden. Daar bleek het afgezien van een beenbreuk allemaal wel mee te vallen maar ze is gebleven tot het kind geholpen was.

Het klonk allemaal heel logisch en als ik me goed herinner werd er daarna weinig gemopperd over haar optreden terwijl verwijten over haar impulsieve actie toch voor de hand lagen. Misschien kwam dat omdat m'n vader al voor haar thuiskomst gezegd had dat er geen verwijten gemaakt mochten worden. Maar het is ook mogelijk dat die pas achteraf zijn gekomen, op een tijdstip dat ik al in bed lag.

In ieder geval werd afgesproken dat ze contact zou houden met de moeder en het kind. 't Zou beslist de aandacht hebben getrokken als ze niets meer van zich had laten horen.

Johan van Veen vond het volgende in de archieven. Het ongeluk vond plaats op de Ceintuurbaan. Het betrof de vijfjarige Hendrika P.M. Rouwendal uit de Putmanstraat 9. Ze werd op de Ceintuurbaan overreden door een auto van de wehrmacht, bestuurd door gefreiter Geveke. Deze Geveke had iets te maken met de ULO aan de Ceintuurbaan waar Duitsers in zaten. Het ongeluk vond omstreeks 13.50 uur plaats

en het dagrapport van de politie werd om 17.00 uur geschreven. Het meisje werd met een hersenschudding opgenomen in het Geertruidenziekenhuis.

Opm. Geen beenbreuk dus.

Waren er nog meer gevallen van bijna ontdekking? Oh ja, ik heb de mooiste voor zover je hier van mooi kunt spreken tot het laatst bewaard. Die keer in Deventer dat de politie 's avonds aan de deur kwam.

Johan van Veen vond het volgende in de archieven.

NOORD-ZUID-HOLLANDSCHE-TRAM

**DE STRAAT ZIJ DAN ZWART
DE BEL BLIJVE WIT**

**DE DONKERE STRAAT
DE WITTE BEL**

N DANKBARE POST

's-GRAVENHAGE

Slecht verduisterd

In de afgelopen maand heeft de politie 3465 processen-verbaal opgemaakt wegens overtreding van de verduisteringsvoorschriften.

**Deze week is
de Verduisteringsweek!**

Waarschuw Uw buurman, als hij de verduisteringsvoorschriften overtreedt. Wijs hem zoo noodig op de gevaren, welke hierdoor kunnen ontstaan. Als gij een waarschuwing ontvangt door de nalatigheid van U zelf of een der leden van Uw gezin, wees dan dankbaar en zeg niet: „Waar bemoei je je mee“.

Goed verduisterd.
Goed beschermd!

STOEPBANDEN WORDEN WEER GEWIT

Met het ook op de wederom komende lange en donkere nachten is door den Dienst der Publieke Werken dezer dagen weder een begin gemaakt met het wit schilderen van trottoirbanden in drukke straten alsmede van de walkanten nabij bruggen en vóór zijstraten.

Ongewenst licht in de duisternis

Deze gebeurtenis speelde zich af op een avond dat er een toespraak was voor de radio. Ik denk Radio Oranje, de vrije zender die uitzond vanuit Londen.

De Duitsers hadden al vrij snel na de bezetting van ons land een verbod uitgevaardigd om te luisteren naar Engelse zenders. Omdat dat verbod massaal werd overtreden moest iedereen begin 1943 zijn radio inleveren. Daardoor was men aangewezen op de zogenaamde radiodistributie die alleen programma's uitzond, die de goedkeuring van Seyss Inquart c.s. konden wegdragen.

In dit geval ging het dus duidelijk om een uitzending waarnaar het strikt verboden was om te luisteren. Waarover de toespraak ging weet ik niet maar hij was kennelijk zo belangrijk dat m'n vader een paar andere mensen uit het verzet op bezoek had om hem te helpen met het stenografisch vastleggen. Ik neem aan met de bedoeling om hem af te drukken in de illegale krant van de CPN, de Waarheid.

Concentratie en stilte waren dus vereist en daarom waren m'n jongste broer en ik in de keuken neergezet met m'n jongste zuster om op ons te passen.

Ik moet er nog even bij vertellen dat het verhaal zich afspeelde in de winter. 't Was dus al vroeg donker. Aardedonker buiten omdat vanaf het begin van de bezetting in alle bezette landen een verduisteringsorder was ingesteld. Dat hield in dat er geen openbare verlichting brandde, trams en auto's alleen een minimaal blauw lichtje voerden en vanuit woonhuizen en bedrijven absoluut geen licht naar buiten mocht schijnen.

Het gebeurde denk ik om een uur of halfnegen. We zaten in de keuken wat te lezen. Op de achtergrond gedempt geroezemoes in de kamer. Plotseling ging de huisbel. Wij keken elkaar verschrikt aan. Wie zou er nog zo laat aan de deur zijn? Na een paar seconden ging de huiskamerdeur open en kreeg m'n zuster opdracht van m'n vader om open te doen.

Toen ze dat deed kreeg ze de schrik van haar leven. Voor de deur stonden twee politieagenten, diekwamen om te melden dat er licht naar buiten scheen via een kier in een verduisteringsgordijn. Of we maar wilden zorgen dat dat gat werd dichtgemaakt. Goedenavond.

In de kamer moeten zuchten van verlichting zijn geslaakt. De radio die gehaast was verstopt werd weer tevoorschijn gehaald en aangezet. De toespraak was nog niet afgelopen en wij moesten weer naar de keuken.

Wat ze met het ontbrekende stuk uitzending hebben gedaan weet ik niet. Maar het Bismutverbruik zal door dit onverwachte bezoek ongetwijfeld zijn toegenomen.

"Politie, goedenavond, er schijnt licht bij u naar buiten door één van de ramen". Sommige gebeurtenissen staan gebeiteld in m'n geheugen. Dit is er één van.

Vriendjes

In Deventer had ik tijdens ons tweede verblijf vriendschap aangeknoopt met een jongen van m'n leeftijd, die in het huis tegenover ons woonde. Ik ben z'n naam vergeten maar als hij vrij was speelden we op straat, stookten fikkies op een braakliggend landje een paar straten verder en deden al die andere dingen die jongens gewoonlijk doen.

Z'n ouders hadden een echt aquarium in hun huis en omdat ik dat zo mooi vond kreeg ik op een keer een grote glazen pot van hem met waterplanten en een echt visje. Lang heeft het beest in het veel te kleine potje niet geleefd maar mooi vond ik 't wel.

Ergens waren m'n vader en moeder niet enthousiast over die vriendschappen omdat ze de veiligheid van het gezin in gevaar konden brengen maar ja, een huis in de stad is natuurlijk geen onbewoond eiland. Er kon dus een probleem ontstaan omdat m'n vriendje natuurlijk wel eens vroeg naar welke school ik ging, wat m'n vader deed en waar we vandaan kwamen.

In die tijd kreeg ik dus m'n eerste "lessen" in geheimhouding want zoals al eerder verteld ging ik niet naar school. De instructie was simpel. Als de jongens weer met vragen kwamen moest ik maar zeggen dat ik wel degelijk naar school ging maar dat die aan de andere kant van de stad lag.

Op een gegeven moment werden er zelfs plannen gemaakt waarbij ik 's ochtends echt het huis moest verlaten om zogenaamd naar school te gaan maar de problemen losten zich vanzelf op omdat Deventer kennelijk een te grote risicofactor werd en we vertrokken naar een nieuw adres.

Vervelend vond ik het allemaal wel. Ik ging vrij intensief met m'n nieuw verworven vriendje om en moest altijd ontwijkende antwoorden geven.

Achteraf kan ik me niet voorstellen dat hij, z'n oudere broer en z'n ouders het allemaal voor zoete koek hebben geslikt. Doordat ze tegenover ons woonden was ons doen en laten zo eenvoudig te controleren dat ze de tegenstrijdigheden in m'n verhalen wel moeten hebben opgemerkt.

Via Johan van der Veen kwam ik te weten dat dat vriendje Bernardus Verhofstad heette. Hij had twee zusjes en een broer die iets ouder was. De familie Verhofstad woonde in het huis tegenover het onze. Vader Verhofstad was directeur van de RK-ULO.

Het einde van de Schoutenweg als onderduikadres

Op 8 februari 1943 deed de SD een inval op de Schoutenweg. Bertus had ze zien aankomen en wist zich te verstoppen in een schuilplaats die hij onder de vloer had gemaakt. Zijn vrouw en dochtertje werden meegenomen voor verhoor. Reina verklaarde dat er een familie Jansma bij haar had ingewoond. Die zouden op 3/6 februari vertrokken zijn. Ik heinner me dat we eerder vertrokken waren naar Eerbeek en daar kerstmis hadden gevierd met een klein kerstboompje uit het bos.

Na die inval was het volgende met de familie Webeling gebeurd. Hun dochtertje werd ondergebracht bij haar moeder of schoonmoeder in Amsterdam. Reina werd op transport gesteld naar Ravensbrück. Bertus bleef in zijn schuilplaats tot de SD na 2 of 3 dagen het huis verliet en afsloot. Bertus kroop daarna stoffig en ongeschoren uit zijn schuilplaats en besloot om het huis te verlaten nadat hij zich had opgeknapt. Gekleed in een jas en met een hoed van mijn vader verliet hij het huis aan de achterzijde en fietste vervolgens naar Eerbeek om mijn vader te waarschuwen. Ik kan me niet herinneren hem toen gezien te hebben. Ook niet of hij mijn vader gesproken heeft

Daarna is hij met de trein naar Amsterdam gegaan en bleef de rest van de oorlog ondergedoken.

Reina overleefde het concentratiekamp Ravensbrück en eind goed al goed werd ze na de oorlog met haar man en dochter herenigd.

Deventer nu.

Met m'n zuster en Lia heb ik in 2002 een bezoek aan Deventer gebracht. We maakten die dag een soort nostalgische tocht langs al die plaatsen van vroeger. Het was even zoeken maar we hebben het huis uiteindelijk toch gevonden. Het aardige was dat het er van buiten nog bijna precies zo uitzag als ik 't me herinnerde.

Tijdens ons bezoek werd het bewoond door een jong stel waarvan de hij buiten bezig was met een klus aan de voordeur. Uiteraard merkte hij onze nieuwsgierige aandacht voor het huis en we raakten in gesprek. Nadat we de reden van ons bezoek in een paar zinnen hadden uitgelegd riep hij z'n echtgenote erbij en ze nodigden ons uit om binnen te komen. Aardige mensen die graag wilden weten wat zich tijdens ons verblijf in dit huis allemaal had afgespeeld.

Binnen hadden ze natuurlijk het nodige gemoderniseerd maar de indeling was beneden nog helemaal hetzelfde. En aan het schuurtje achter in de tuin was helemaal niets veranderd.

Of ik de zolder niet even wilde zien vroegen ze op een gegeven ogenblik. Ik heb het niet gedaan, zag om de een of andere reden plotseling op tegen de confrontatie met het verleden.

Achteraf heb ik geen spijt het niet gedaan te hebben. Het weerzien van herinneringen leidt vaak tot teleurstellingen.

Zie ook de bijlage achter in het boek. De sleutel van de achterdeur. Schoutenweg 2a

11. Het Eerbeek van Toontje en Riekie

Ruud Jansen

Voordat ik het vergeet

De tweede maal dat we in Eerbeek waren vond ik het daar zo mogelijk nog leuker dan de eerste keer. Dat kwam omdat ik bevriend raakte met twee kinderen van m'n leeftijd.

Toontje en Riekie woonden een paar minuten lopen van de villa Calluna Alba in een vrijstaand huis aan de Harderwijkerweg, die toen nog niet verhard was. Bij hun huis hoorde een groot stuk grond waarop twee kippenhokken en een varkenshok stonden. En er was natuurlijk een moestuin met groente en fruit. Daar weer achter begon het bos.

De ouders van Toontje en Riekie waren overigens geen boeren maar net zoals de meeste mensen in die buurt hielden ze er voor eigen gebruik wat kippen op na en een varken. Hun vader werkte als chauffeur bij één van de papierfabrieken.

Tijdens die periode maakte ik kennis met een wereld die volkomen nieuw voor me was.

De thuislacht

Een hele gebeurtenis vond ik het toen het varken werd geslacht. Toontjes vader kocht eenmaal per jaar een jonge big en die werd vervolgens met restanten van de dagelijkse maaltijd, ondermelk van de melkfabriek en ander voedsel gemest tot hij groot en dik genoeg was.

Als het op een gegeven dag zo ver was werd de slager uit het dorp uitgenodigd om het beest volgens de regelen der kunst te slachten. Nadat hij dat gedaan had werd het varken in lengterichting opengesneden en op een ladder vastgemaakt die schuin tegen een muur stond. Daar hing het dan in al z'n glorie.

Ik heb niet gezien hoe de slager het beest 's morgensvroeg dood maakte door hem met een schietpistoon een ijzeren pin in z'n kop te schieten. Maar later op de dag stonden wij natuurlijk overal met onze neuzen bovenop om maar niets van de gebeurtenissen te missen. Wat zat er veel vlees aan zo'n beest. Maar dat moest natuurlijk wel een bestemming krijgen. Ik vraag me nu af wat ze ermee gedaan hebben. Vriestkasten had je nog niet in die tijd.

In ieder geval werd een deel tot worst verwerkt waarvoor ze de darmen van het beest gebruikten. Ik zie nog voor me hoe Toontjes moeder samen met een buurvrouw bezig was met die meters blauwachtige darm, waar de poep uitgespoeld moest worden. En hoe het vlees voor die worst gemalen moest worden voor het in die darmen gestopt kon worden.

Natuurlijk vlogen er talrijke vliegen in het rond. Vliegen behoorden bij het boerenland, net als de kleverige slingers, die aan een lamp of aan het plafond hingen om die vliegen te vangen.

De worst werd daarna als ik me niet vergis gerookt. In de schouw van de haard hing daarom altijd een hele verzameling worsten en hammen.

Wat er met de rest van het vlees gebeurde wet ik niet. Misschien werd het ingemaakt of gepekeld. In ieder geval moest er een paar dagen hard gewerkt worden.

Een weekje daarna kregen we van Toontjes moeder de eerste boterham dik belegd

met verse worst. Het smaakte fantastisch en eigenlijk heb ik later nooit meer meer zo'n lekkere worst gegeten.

Werken à la campagne

Ik raakte trouwens ook op een andere manier aardig vertrouwd met het boerenleven omdat aan de overkant van de zandafgraving achter ons huis de boerderij van boer Brink lag. Brink was een echte boer en hij bezat koeien, varkens, kippen, korenvelden en weet ik veel wat nog meer. Daar heb ik heel wat uurtjes doorgebracht.

Ik hielp een zoon van Brink met het voeren van de dieren en andere werkjes op de boerderij. Hij zal het ongetwijfeld wel gemakkelijk hebben gevonden. Mmm, ik ruik nog die typische geur van varkens en koeien op de boerderij, vond het wel lekker. Boer Brink had drie of vier volwassen varkens en er was er altijd wel een, die kleintjes had. Meestal tussen de tien à vijftien die ongelooflijk tekeer konden gaan als ze honger hadden.

Wat er met al die kleintjes gebeurde weet ik niet. Ik denk dat ze verkocht werden aan al die vaders van de plaatselijke Toontjes om gemest te worden.

Op de boerderij heb ik m'n eerste geld verdiend. Er was namelijk dagelijks hout nodig voor het kookfornuis en Harm had al gauw in de gaten dat ik dat kloven van grote houtblokken wel een leuk werkje vond. Omdat het niet tot zijn favoriete bezigheden behoorde liet hij het vaak door mij doen. Maar eerlijk is eerlijk, hij stelde er ook iets tegenover. Op deze manier heb ik heel wat kwartjes verdiend

In de omgang met dieren ging het er niet altijd zachtzinnig aan toe op de boerderij. Als de dieren niet luisterden kregen ze al vrij vlot een klap met een klomp of een stuk hout.

De koeien stonden 's winters op stal. Ruimte om te lopen hadden ze niet. Vòòr ze stond de voedertrog, achter ze de schijtgoot. De beesten hadden op die manier een weinig benijdenswaardig bestaan.

Een van de meest opmerkelijke dingen vond ik de manier waarop ze een kip slachtten. Brink of zijn zoon vingen dan zonder veel omhaal een exemplaar, dat luid kakelend bezwaar aantekende tegen deze behandeling. Tevergeefs. Op de bovenkant van een afrasteringpaaltje langs het land sloegen ze vervolgens met een bijl het angstige beest in een klap de kop af. Het onthoofde exemplaar werd daarna losgelaten en fladderde/liep nog zo'n meter of twintig in het rond voor het definitief de geest gaf.

Ik weet niet wie er op dat soort momenten het meest verbaasd was. Ik omdat die kip zonder kop nog even ronddraafde of Brink omdat ik dat zo gek vond. In ieder geval heb ik op deze wijze meermalen gezien waar de uitdrukking "Ronddraven als een kip zonder kop" vandaan komt.

In Eerbeek ben ik nog een tijdje ziek geweest, hoewel ziek, volgens mij mankeerde ik niets maar ik zag gewoon wat bleek en was misschien een beetje moe. In ieder geval moest ik een keertje naar de dokter of misschien kwam die wel aan huis, dat weet ik niet meer.

Achteraf heb ik gehoord dat de dokter dacht dat er iets met m'n nieren aan de hand was en ik moest een tijd lang iedere middag op bed rusten. Liggen op bed in één van de slaapkamers. Dat verveelde natuurlijk al heel gauw. Ik had echt geen slaap 's middags en spookte daarom meestal door de andere kamers en de zolder op zoek naar iets te lezen.

De nierkwaal, voor zover daar al sprake van was, is in ieder geval na een tijdje vanzelf overgegaan.

Terugkijkend op die periode was het een prachtige tijd waarin ik kennis maakte met het leven op het platteland. Ik heb er van genoten.

NASCHRIFT 1 d.d. 23.3.2012

Tijdens een eendaags bezoek aan Eerbeek op een zondag begin maart 2012 aan park Coldenhove hebben we tijdens de wandeling ook de villa Calluna Alba weer even bezocht dat wil zeggen, we zijn er langs gewandeld. Toen we daarna langs de boerderij van Brink wandelden werden we door de bewoners van het aangrenzende huis uitgenodigd om even binnen te komen. We troffen binnen een groot gezelschap en nadat ik had verteld wie we waren en de reden van onze nieuwsgierigheid bleek dat we met onze neus in de figuurlijke boter waren gevallen. Een deel van de aanwezigen was namelijk familie van boer Brink. Die was uiteraard al tijden geleden overleden. Maar zij konden zich tante Mieke nog goed herinneren. Ook dat er tijdens de oorlog regelmatig onderduikers logeerden. Er was natuurlijk heel wat veranderd in de buurt. De zandafgraving tussen Calluna Alba en de boerderij bijvoorbeeld was na de oorlog met afval dichtgegooid en beplant met struiken.

Het kerkje had na het overlijden van tante Mieke nog jaren dienst gedaan als jeugdhonk maar was door onbekende oorzaak afgebrand en verder gesloopt. De boerderij van Brink was al jaren onbewoond en stond op het punt gesloopt te worden.

En Toontje? Die was al een aantal jaren geleden overleden. Maar Riekie leefde nog en woonde in Brummen.

Er vloog kortom een uur voorbij met het ophalen van herinneringen. Aardige mensen die ons met foto's zestig zeventig jaar terug brachten in de tijd.

NASCHRIFT 2 d.d. augustus 2018

Eerbeek in Reflectie

In 'Voordat ik het vergeet' vertel ik mijn verhaal over de tweede wereldoorlog. Over het leven in de jaren die er aan voorafgingen, de inval van de Duitsers in ons land, het verzet van mijn vader, de drie jaren dat we op verschillende plaatsen in Nederland waren ondergedoken, de afloop.

Twee van deze onderduikplaatsen komen regelmatig in mijn herinnering terug, Eerbeek en Deventer.

In Eerbeek ben ik na afloop van de oorlog nog vaak geweest. En altijd bezocht ik dan het huis waar we woonden en het kindertehuis waar mijn jongste broer en ik een aantal maanden doorbrachten. Maar het bleef bij het bekijken van de buitenkant en de omgeving.

Had je nou nooit de behoefte om nog eens een keer in de villa Calluna Alba rond te lopen of in het huis Eerbeek? Een voor de hand liggende vraag. Ergens leek dat me wel leuk maar ik was bang dat alles zo veranderd zou zijn dat de herinnering aan het verleden tot fictie zou worden gereduceerd. Verleden jaar is het er echter dan toch een keer van gekomen. Begin juli 2017 tijdens een week die we op Caldenhove, een camping/bungalowpark bij Eerbeek, doorbrachten.

Het werd een boeiende ontmoeting met het verleden

Mijn oudste zoon, hij is de navorser van onze familiestamboom, was een paar dagen langs gekomen. Niet alleen om ons te vergezellen bij een rondje langs de hiervoor genoemde huizen maar ook om nog een keertje een beek te zoeken die ik me herinnerde van de vele wandelingen tijdens onze onderduikperiode.

Het weer werkte de dag, die we voor onze activiteiten hadden uitgezocht, niet mee. Bewolkt met zo nu en dan wat miezige regen.

We hadden ons voorgenomen een beetje vroeg op stap te gaan en om een uur of halftien verlieten we de camping aan de achterzijde. De kaart die ik bij me had gaf aan dat we rechtsaf moesten als we op zoek gingen naar beken.

Het wandelpad in die richting voerde ons door een heuvelachtig gebied dat begroeid was met dennenbomen. Net toen we begonnen te twijfelen aan de aanwezigheid van een beek ontdekte mijn zoon er een die een paar honderd meter links van het pad lag.

Zou het de beek zijn die ik later nooit meer had kunnen terugvinden? Toen we haar een paar honderd meter volgden en het beekdal steeds dieper werd met stokoude beukenbomen was ik er zeker van dat we haar ontdekt hadden. Verder wandelend werd het beekdal steeds dieper en we arriveerden bij de bron die nog maar net zichtbaar was door de dikke laag beukenbladeren die hier overal de bodem bedekte. Maar was dit ook de beek van de wandelkaart? Weer een paar honderd meter bereikten we namelijk een klein meertje of vijver. Dat kwam helemaal niet voor op de route die we volgden.

Langzaam ging me een licht op. We bevonden ons op een heel andere plaats dan ik dacht. Dat meertje kwam wel degelijk op de kaart voor zij het een halve kilometer verder weg.

En dat meertje moest het zwembad zijn dat ik me herinnerde. Alleen het huis dat er bij zou moeten staan ontbrak. Weer thuis vond ik de oplossing via Google. Het landhuis Groenouwe zoals het heette was tijdens de oorlog gevorderd door de Duitsers. Ze gebruikten het voor de verpleging van gewonde soldaten. En van het zwembad werd druk gebruik gemaakt.

Vlak voor het einde van de oorlog, op 24 maart 1945, was er brand uitgebroken en het huis was volledig uitgebrand. Ik herinnerde me dat ik daar tijdens een bezoek in augustus 1945 met mijn moeder en mijn jongste broer nog geweest was.

De ruïne is kort daarna afgebroken en wat er van over was is door de natuur overwoekerd.

Maar het gaf me al met al toch een bevredigend gevoel dat ik het huis en zijn zwembad genoemd in Voordat ik het vergeet weer had ontdekt.

's Middags maakten we met de auto een rondje langs huis Eerbeek en Calluna Alba. Het huis Eerbeek is ook een oud landhuis. Eind 1942 begin 1943 werd er tijdelijk een kinderkuis in ondergebracht. Het uit Scheveningen afkomstige christelijke tehuis De Vluchtheuvel.

M'n jongste broer en ik werden daar op 7 april 1943 door de SD gedropt.

Na de oorlog heeft het huis Eerbeek nog vele jaren dienst gedaan als studiecentrum voor allerlei groepen. Tegenwoordig is het onderdeel van het nabij gelegen hotel Eerbeek en ingericht als centrum voor grote of kleinere seminars van bedrijven.

Het huis bleek tijdens ons bezoek geopend te zijn dat wil zeggen, je kon er wat drinken op het terras of binnen. Op vier andere bezoekers na waren we de enigen. Nadat we wat te drinken hadden besteld vertelde ik de man die ons bediende dat ik het huis nog van de oorlog kende als kindertehuis. Hij was zichtbaar geïnteresseerd en met onze vraag of we het huis een keertje van binnen mochten zien, had hij geen problemen. Natuurlijk mocht dat en even later liepen we de brede trap op naar de bovenverdiepingen. Er was nog maar weinig dat aan vroeger herinnerde hoewel de ruimtelijke indeling niet was gewijzigd. Maar de slaapzaaltjes waren veranderd in leslokalen en het rijtje wasbakken in de gang was er niet meer. De zolderverdieping voerde me echter weer terug in de tijd, vooral door het uitzicht uit de ramen, dat er voor mijn gevoel nog net zo uitzag als in 1943. Hoe we daar speelden op de grote grasvelden om het huis en ik de jongens leerde hoe je een boog kon maken en

pijlen. Hoe we soms ´s nachts in de serre zaten als het Duitse afweergeschut aan de rand van het dorp op overtrekkende Engelse en Amerikaanse bommenwerpers schoot en we van onze favoriete verzorgster – juffrouw An – een mariakoekje koekje kregen. Hoe een andere verzorgster ons ´s middags voor het eten een kwartiertje voorlas uit Kruimeltje – een jongensboek van Chr. van Abkoude – en we ademloos aan haar lippen hingen.

En moeiteloos kon ik me daarna de inrichting van de benedenverdieping met eetzaal, de serre en woonruimte voorstellen. Ondertussen nam Lia foto´s en filmde ze een stukje van dit bezoek.

Of we de kelderverdieping ook wilden zien vroeg onze gastheer. Even aarzelde ik, wat was er ook al weer met de kelder? Een blik naar beneden was voldoende. In de kelder stonden de badkuipen waarin we een keer per week werden gewassen.

Met een gevoel van tevredenheid verlieten we ten slotte het huis Eerbeek na onze gastheer eerst uitgebreid te hebben bedankt.

We gingen op weg naar het derde onderdeel van m´n ontmoeting met het verleden. Een bezoek aan de villa Calluna Alba.

Nadat we daar de auto hadden weggezet wandelden we langs het huis en nog een keertje terug. Aan de zijkant was een garage of werkruimte aangebouwd. En het rieten dak zag er uit of het pas vernieuwd was maar verder zag het er nog helemaal uit zoals ik me het herinnerde.

De Polweg waaraan het huis staat is een stille verbindingsweg waar het aantal passanten op een dag waarschijnlijk op de vingers van twee handen te tellen is. Een daarvan, een passerende trimmer op leeftijd, vroeg of we iets of iemand zochten.

Mogelijk dat hij ons bezoek niet helemaal vertrouwde en terwijl de anderen even met hem stonden te praten besloot ik in een ingeving naar de ingang van het huis te lopen en aan te bellen.

Een reactie binnen bleef uit maar nadat ik nog een keer had gebeld werd de deur binnen toch van het slot gehaald en werd deze geopend. Een dame van mijn leeftijd keek me vragend aan. In een paar woorden vertelde ik haar dat ik hier in de oorlog met mijn ouders als onderduiker had gewoond en graag nog een keer het huis wilde zien.

Je zou enige terughoudendheid van haar kant mogen verwachten na mijn verhaal maar ze nodigde ons zonder aarzelen uit om binnen te komen. Dan ging ze gelijk thee zetten en zou ze ons daarna het huis laten zien.

Direct bij het binnenkomen zag ik dat er maar weinig was veranderd. Het was natuurlijk gemoderniseerd met gas, een waterleiding, een badkamer, centrale verwarming, etc. maar aan de inrichting was maar weinig veranderd. Mevrouw Looman, de huidige bewoonster, had het met haar overleden man jaren geleden gekocht van een vriendin van tante Mieke. Later kwam ik er achter dat wij haar tijdens de oorlog gekend hebben omdat zij samen met een andere vriendin regelmatig bij tante Mieke op bezoek kwam. Ibel, want die was het, had daar na het overlijden van mevrouw Versteeg (tante Mieke) in 1954 gewond tot haar eigen overlijden.

Tijdens de thee met sprits vertelde ik haar over de tijd dat we hier tijdelijk woonden en daarna maakten we een rondje door het huis. De keuken, gemoderniseerd maar nog met de schouw van vroeger, de kamer van tante Mieke, de kamers boven, het kamertje waar ik sliep.

En net als bij het huis Eerbeek zag ik mezelf als jongetje van tien jaar en herinnerde me allerlei details van ons verblijf. Alsof die een reflectie waren van toen.

Wat een geweldige ontvangst. Met de belofte dat ik haar als dank voor dit bezoek mijn verhaal zou sturen namen we na een uur afscheid.

Weer thuis in de bungalow raakten we de eerste uren niet uitgepraat over onze ontmoeting met het verleden.

Schrijf je het wel allemaal op. Pa?

Dat doe ik zeker. Voeg het waarschijnlijk als bijlage toe aan Voordat ik het vergeet.

Een bijlage die nu, een half jaar later, gereed is.

NASCHRIFT 3 d.d. 31-12-2018

Eerbeek laat me niet los

Dacht ik met "Eerbeek in Reflectie" alles wel verteld te hebben over Eerbeek, bleek niets minder waar te zijn. In nog geen maand tijd ontving ik van twee mensen E-mails waarvan de inhoud verband hield met Voordat ik het vergeet. Het leidde tot een leuke briefwisseling met Herman B. en Bram de R. en wat zij vertelden voerde mij weer 75 jaar terug in de tijd.

Ik laat hieronder een samenvatting volgen als aanvulling op 'Voordat ik het vergeet'. Hun namen heb ik in verband met de huidige privacywetgeving niet volledig genoemd.

Ik begin dit verhaal met Herman B. Een naam die je niet veel zal zeggen maar dat wordt anders als ik je vertel dat hij een kleinzoon is van Harm Brink, de eigenaar/boer van Oude Pol. Ik bedoel de boerderij die een meter of honderd achter de villa Calluna Alba stond. Laatstgenoemd huis was tijdens de oorlog twee keer ons onderduikadres.

Boer Harm had drie zonen, Gerrit, Freek en Wim waarbij Gerrit de Oude Pol van zijn vader had overgenomen. Herman B. was een zoon van Gerrit en had als kind op de boerderij gewoond.

De Oude Pol was geen grote boerderij maar het bedrijf leverde met koeien ('s winters stonden die binnen), een aantal varkens die voor biggen zorgden (werden verkocht aan mensen uit de omgeving) en een schuur met kippen voldoende inkomen op voor een gezin.

Dat lukte op een gegeven ogenblik niet meer en Gerrit was in 1945 naast het boerenwerk begonnen met het maken van heksenbezems als aanvulling op hun inkomen. In 1966 was hij gestopt met het boerenbedrijf. Met een subsidie van de overheid richtte hij zich volledig op de vervaardiging van bezems en verdiende er een goed inkomen mee. Z'n voornaamste afnemers waren gemeenten, maneges en boeren uit de omgeving.

Herman heeft dit op een gegeven moment van zijn vader overgenomen. Tot 1992.

De hoeveelheid opdrachten liep toen sterk terug als gevolg van bezuinigingen bij de gemeenten en de komst van bladblazers.

Hij is daarna in dienst getreden bij Vitakraft, een bedrijf dat diervoeding maakt. Tot zijn 65^e heeft hij daar gewerkt en hij geniet nu van zijn pensioen.

Opa Harm is al jaren geleden overleden. Gerrit eveneens, in 2005. En ook de boerderij heeft het niet overleefd. Die is in 2013 of 2014 gesloopt.

Herman woont nog in Eerbeek. Hij is getrouwd, 67 jaar oud en heeft met zijn echtgenote Joke twee zonen.

Ik was wel benieuwd hoe Gerrit eruitzag. Ik ging er van uit dat hij de zoon was die ik vaak mocht helpen op de boerderij. Op een foto uit 1943 waarop ik samen met mijn jongste broer op een paard zit houdt een van de zonen het paard vast. Herman wist niet zeker of dat zijn vader was maar dacht van wel. Anders zou het dus Freek of Wim zijn geweest.

Over de beek en het zwembad in het bos vertelde hij het volgende: "De beek waar

wij naar zochten was de Gravinnenbeek. Die was begin 2018 opgeknapt, dat wil zeggen, met de hand uitgegraven waarbij alle bladeren eruit waren gehaald. Tot augustus had het water tot vlak bij het Kerstens molentje, de waterval, gestaan. Door de extreme droogte was het waterpeil daarna gezakt. Maar als het weer lange tijd zou gaan regenen was er misschien een kans dat het water weer over de waterval zou lopen.

Een paar maanden geleden was hij er nog geweest om te kijken, toen kwam het water niet verder dan halverwege. Van vroeger kon hij zich nog herinneren dat dat regelmatig gebeurde.

Als we de Gravinnenbeek nog een keer wilden zien moesten we aan de weg naar Coldenhove, vanaf de Harderwijkerweg na ongeveer 200m bij een wit huis, rechts het bos in. De beek loopt dan aan de rechterkant van de weg en na een minuut of vijf wandelen kom je bij Kerstens molentje aan. Nog verder doorlopend arriveer je ten slotte bij de kop van de spreng (bron).

Het zwembad/meertje in het bos was tijdens zijn jeugd winters een drukbezochte plaats om te schaatsen. 'Altijd gezellig' zoals hij het uitdrukte 'want er waren dan meerdere kinderen'."

Bram R. was geen Eerbeker van geboorte. Zijn vader was als onderwijzer eind 1942 met echtgenote en kinderen uit Scheveningen naar Eerbeek verhuisd.

Scheveningen was in '42 door de Duitsers uitgeroepen tot Sperrgebied omdat de Engelsen mogelijk op die plaats zouden proberen te landen. De bewoners waren vervolgens gedwongen om te evacueren. Dat gold ook voor het protestantschristelijke weeshuis de Vluchtheuvel. Dat moest verhuizen naar Eerbeek en werd ondergebracht in het Huis te Eerbeek.

Voor de plaatselijke school met de bijbel in deze plaats had het tot gevolg dat er plotseling ruimte moest worden gevonden voor veertig extra leerlingen van de Vluchtheuvel. Ook was een extra leerkracht nodig en dat was opgelost door een onderwijzer mee te nemen uit Scheveningen. De vader van Bram.

De familie de R. ging inwonen bij meester Jansen, het hoofd van de school.

Ze hebben ook nog een paar weken in het huis Eerbeek doorgebracht. Later bij andere mensen in een huis aan het Apeldoornsch Kanaal op de weg naar Hall.

Midden 1945, na afloop van de oorlog, zijn ze weer teruggegaan naar Den Haag – Scheveningen. Hetzelfde gold voor de Vluchtheuvel.

Bram bezit een aantal foto's uit die tijd en heeft er een aantal aan me opgestuurd waaronder de leerkrachten van de school en een grote schoolfoto die in mei 1943 was gemaakt. Het is toch meestal een hele gebeurtenis als zo'n foto wordt gemaakt maar dat was in mijn geheugen gewist. Het was een verrassing om te ontdekken dat zowel mijn jongste broer als ikzelf erop stonden.

Bram kan ik me uit die tijd overigens niet voor de geest halen. Hij zat in de derde klas bij een juffrouw. Ik was toen in de vierde klas geplaatst die samen met de vijfde klasse in één lokaal zaten. Zijn vader, meneer of meester de R, had die klassen onder zijn hoede. Op de foto herkende ik hem onmiddellijk. Hij was een vriendelijke man, kon goed vertellen, en had die dertig à veertig leerlingen aardig in de hand.

De naam van de directrice van de Vluchtheuvel was zuster Bommezij. Ze was diacones en droeg daarom steeds een lang gewaad met sluier.

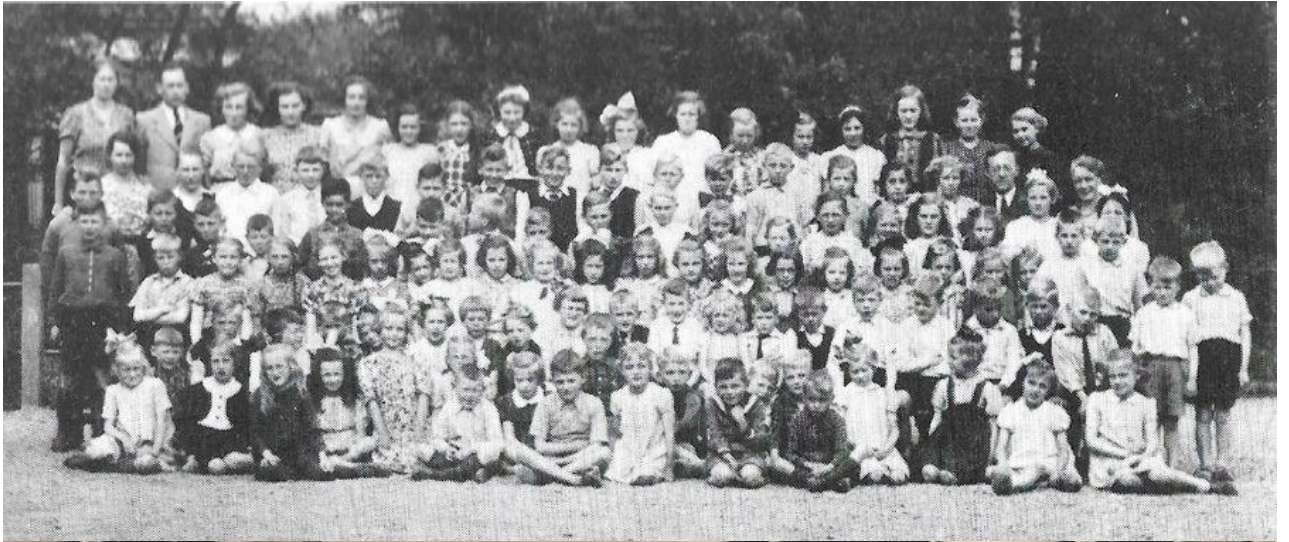
Diaconessen waren vrouwen die in de christelijke gemeenschap de zorg voor zieken, armen en behoeftigen op zich namen. Protestantse verpleegsters dus die de verpleging als liefdewerk verrichtten. Door de overheid werden zij beschouwd als dragers van een geestelijk ambt.

In Nederland werden daarvoor in de negentiende eeuw, in navolging van Duitsland,

Diaconessenhuizen opgericht voor de verpleging en verzorging van zieken. Voorbeelden daarvan zijn het Diaconessenhuis in Utrecht, het Diaconessenziekenhuis in Amsterdam, Bronovo in den Haag. Na 1960 nam hun betekenis af en gingen ze op in grote ziekenhuizen met een algemeen karakter. Brams ouders hadden een goede verstandhouding met de directrice. Ik herinner me haar als een strenge tante die in haar lange gewaad zwijgend door de gangen van het huis Eerbeek schreed en zich maar weinig met de kinderen bemoeide. Zoals al gezegd was de familie de R. tot midden 1945 in Eerbeek gebleven en had heel wat meegemaakt. Zijn moeder heeft dat beschreven in een boekje over hun gezin in oorlogstijd.

Over de school vertelde hij nog dat meester Jansen inderdaad een paar maanden opgesloten was geweest. Waarschijnlijk wegens het door de Duitsers verboden bezit van een radio. Ik kon me nog herinneren dat hij met een kaalgeschoren hoofd weer op school terugkwam.

Als afsluiting nog iets over de kinderen op de Vluchtheuvel. Ik had me al eerder afgevraagd of het allemaal wezen waren die daar verbleven. Bram vertelde dat dat niet het geval was. Er zaten ook kinderen bij die er tijdelijk geplaatst waren omdat een van de ouders langdurig ziek was.

31-12-2018

12. Over honger en brand.

emerjee

Voordat ik het vergeet

Iedereen heeft wel eens over de hongerwinter gehoord, de laatste fase van de oorlog waarbij er bijna niets meer te eten was. Geen elektriciteit, geen gas, nauwelijks brandstof, in een winter die al vroeg inviel en wekenlang vorst en ijs bracht. Die situatie was langzaam zo gegroeid. In het eerste oorlogsjaar was er nog betrekkelijk weinig aan de hand maar doordat de Duitsers op grote schaal voedsel en kleding vorderden voor hun eigen land ontstond er geleidelijk schaarste aan allerlei zaken.

Om de beschikbare hoeveelheden zo eerlijk mogelijk te verdelen werd daarom al vrij snel de distributie ingevoerd. Dat betekende dat allerlei artikelen alleen nog maar “op

de bon” verkrijgbaar waren. Behalve voor voedsel en kleding gold het voor sigaretten, surrogaatkoffie, brandstof en nog veel meer.

Zoals hierboven vermeld werden de bonkaarten eenmaal in de twee maanden uitgegeven.

Die distributie bracht een extra probleem mee voor iedereen die ondergedoken was zoals verzetsmensen, de mensen van Joodse afkomst en andere vervolgte groepen. Uiteraard waren zij niet in het bezit van de zogenaamde stamkaart, die je nodig had om je bonnen bij het distributiekantoor af te halen.

Eén van de opdrachten aan de illegale organisaties was om hierin op een of andere wijze te voorzien. Het middel lag voor de hand. Regelmatig werd er 's nachts ingebroken in de distributiekantoren.

De winter van 44-45 had ernstige gevolgen voor het gedeelte van ons land dat boven de grote rivieren ligt. Dat deel was nog bezet door de Duitsers in tegenstelling tot het

Zuiden, dat al bevrijd was. Vooral het Westen en dan in het bijzonder de grote steden hebben het meeste te lijden gehad. Door ondervoeding, kou en ziekte overleden er tussen de 15000 en 20000 mensen gedurende deze periode.

Honger in Barchem

Dit opschrift houdt verband met een voorval dat plaatsvond tijdens één van onze vele verhuizingen.

Om ontdekking door de SD te voorkomen waren we op een gegeven moment weer uit een plaats vertrokken en we arriveerden die dag 's ochtends om een uur of elf in Barchem, bij een grote, vrijstaande villa.

Dat veroorzaakte natuurlijk een hoop drukte, we deelden ook dit huis weer met Bertus en Reina. Koffers die uitgepakt moesten worden en allerlei zaken die over de verschillende kamers verdeeld werden. Kortom, een bedrijvig gedoe van de hele familie. Geen tijd voor de jongsten, mijn voornaamste opdracht was om niet in de weg te lopen.

Hoe gaat dat op die leeftijd, tegen een uur of een kreeg ik honger en ik beging de fout – zonder dat te beseffen – om daar luidkeels uiting aan te geven met de uitroep “Honger, honger in Nederland”.

Als door een adder gebeten vloog m'n vader op en snauwde me woedend toe dat ik m'n mond moest houden. Ik weet niet meer wat ik toen gedaan heb. Misschien mokkend in een hoek gekropen.

Achteraf gezien was z'n reactie begrijpelijk. Stel je voor dat een passerende NSB-er het had gehoord. Eigenlijk was het kenmerkend voor de spanning waaronder hij geleefd moet hebben maar toen begreep ik er niets van.

Fikkies stoken

Een ander standje dat ik in datzelfde Barchem kreeg, begreep ik heel goed. Dat ging om een fikkie dat ik met m'n jongste broer had gestookt. Zei ik fikkie? Het werd bijna een complete bosbrand!

De villa in Barchem lag aan een vrij stille weg met maar een paar soortgelijke huizen in de buurt. Om het huis was een flink stuk grond, gedeeltelijk begroeid met dennenbos en heide. Je kon er lekker spelen, hutten bouwen, kuilen graven en noem maar op.

De pyromaan die in me schuilt, fluisterde me soms in dat je daar mooie fikkies kon stoken want als gevolg van de mooie droge zomer wilde de hei best branden. En zo kwamen m'n broer en ik op een mooie zonnige dag op het stomme idee om met uit de keuken gepikte lucifers een kampvuurtje te maken. Als plaats hadden we het terrein aan de achterzijde van het huis uitgezocht. Daar lag ook een stukje heide dat aan de tuin van een naburig huis grensde.

Het gesprokkelde hout wilde met wat kranten best branden. Zo goed dat op een gegeven moment ook de hei begon te branden. Natuurlijk probeerden we dat uit te trappen maar door de wind brandde de boel zo goed dat de zaak uit de hand liep. Of we toen om hulp hebben geroepen weet ik niet meer. Misschien kwam de familie wel geschrokken op de rook af. Of misschien wat mensen, die in de tuin van het naburige huis bezig waren met de aanleg van een vijver. Met man en macht slaagden ze er in ieder geval in om de brand te blussen

Sjonge, wat was iedereen kwaad op ons en terecht natuurlijk.

Voor straf moest ik naar m'n slaapkamer, strafregels schrijven. Waarschijnlijk iets van “Ik mag geen vuurtjes stoken.” En ik kreeg geen eten, hoewel, 's avonds bracht m'n moeder me heimelijk toch een paar boterhammen.

Het voorval maakte in ieder geval behoorlijk indruk op me. En met verhalen wat er

allemaal had kunnen gebeuren als ... werd dat nog eens benadrukt door de familie. Toen ik de volgende dag nieuwsgierig naar het stuk verbrande hei had gekeken nam ik me voor om de spelletjes met vuur op die plaats maar achterwege te laten. Honger in Nederland, brand in Nederland, een klein jongetje kan heel wat op z'n geweten hebben. Later kwam daar nog eens m'n 'schenking' van het hondenhok van tante Mieke aan Toontje bij maar dat is een ander verhaal.

13. De laatste etappe.

Ruud Jansen

Voordat ik het vergeet

Dit is een kop waar ik niet vrolijk van word. Hij dateert uit een periode halverwege de oorlog en het einde is nog lang niet in zicht.

Hoe ging het met het verzet in Nederland? Helaas niet zo goed. Ondanks alle voorzorgen die men nam om uitschakeling door de bezetters te voorkomen, had de Duitse Sicherheitsdienst, de beruchte SD, tegen het einde van 1942 steeds meer succes bij hun pogingen om in de verzetsbeweging te infiltreren. Nederlandse verraders speelden daarbij een belangrijke rol en mede door hun werk werden honderden mensen gearresteerd.

Ook de illegale Communistische partij slaagde er niet in om zich aan deze ontwikkeling te onttrekken en hun organisatie werd systematisch schakel voor schakel opgerold. Het zal m'n vader natuurlijk niet ontgaan zijn dat het net geleidelijk om hem werd dichtgetrokken maar of hij wist hoe ernstig de situatie was weet ik niet. Eind 1942 waren we voor de tweede keer naar Eerbeek verhuisd. Vanuit Deventer waar het gevaar voor ontdekking waarschijnlijk te groot werd. Omdat daar ook nog een jonge vrouw uit het verzet (Bep) tijdelijk was ondergedoken waren m'n zussen ondergebracht bij een alleenstaande vriendin van tante Mieke in Velp.

Ondanks alles werd Sinterklaas gevierd met cadeautjes voor iedereen en Kerstmis met een klein kerstboompje uit de tuin. 's Avonds speelden we met de hele familie Monopoly.

Zo werden trouwens vele avonden doorgebracht. Met bridgen, sjoelen en andere spelletjes. Televisie bestond nog niet en om je te amuseren was eigen activiteit nodig.

Ik heb in een van de eerste hoofdstukken al iets verteld over de vrouw, die ons in Eerbeek onderdak verschafte. Een bijzondere vrouw die we tante Mieke noemden hoewel ze geen familie was. Haar echte naam was Rita Versteegh.

Al schrijvend aan dit boek ben ik een aantal malen op het waarom van sommige dingen gestuit en dit is er ook weer zo een. Waarom bracht zij wel de moed op om de dingen te doen die ze nodig achtte en anderen niet? Ze deed het zeker niet voor

persoonlijk gewin. Hoe dan ook, als je de risico's van haar handelen beschouwt moet er veel moed, overtuiging en een hekel aan alles wat Duits was, nodig zijn geweest. Tante Mieke dus. Ze was de weduwe van een architect en woonde in haar eentje in de villa Calluna Alba. Ze was gelovig, lidmaat van de vrij-katholieke kerk en had daarvoor een klein kerkje laten bouwen, dat op een minuut of tien lopen van haar huis in het bos stond. In die kerk werden wekelijks diensten gehouden en van mijn zuster heb ik gehoord dat de drogist uit het dorp daarbij als voorganger optrad. Naast de rol die ze in het kerkje speelde was ze sympathiserend met het verzet en het communistische verzet in het bijzonder. Dat ging zo ver dat ze onderdak verschaftte aan talrijke ondergedoken leden van die partij. Een wonderlijke combinatie al met al.

Eerbeek nu

Bij het bezoek dat ik met Lia en m'n zuster in 2002 aan Eerbeek bracht, konden we de kerk niet vinden. Op de plaats die we in onze gedachten hadden, lag nu een sportcomplex. Van een ouder echtpaar dat aan het tennissen was, hoorden we dat de kerk al vrij gauw na het overlijden van mevrouw Versteegh niet meer gebruikt werd. Daarna was het geruime tijd als jeugdcentrum gebruikt. Een flinke brand had het gebouwtje ten slotte grotendeels verwoest waarna het gesloopt was.

De mensen waarmee we spraken hadden altijd in Eerbeek gewoond en wisten zich de rol van tante Mieke bij het verschaffen van onderdak aan onderduikers nog goed te herinneren. Die mevrouw Versteegh, dat was me er eentje. Wat ze daar precies mee bedoelden werd me niet helemaal duidelijk maar dat heb ik maar gelaten voor wat het was.

De villa Calluna Alba hebben we uiteraard wel bezocht. Hoewel het huis in m'n herinnering aardig groot was leek het wel of het gekrompen was. Hadden we daar met z'n allen gewoond?

Dat hadden we toch echt. In de perioden dat wij er te gast waren, woonde tante Mieke zelf in één kamer. Daar at ze, vegetarisch, sliep ze en bracht ze een groot deel van de dag door. Wij hadden er geen toegang. Ik kan me tenminste niet herinneren dat ik daar een keer binnen ben geweest. Soms probeerde ik een glimp op te vangen als de deur even open stond maar dat lukte me nauwelijks. De rest van het huis stond tot onze beschikking.

Hoe oud zal ze geweest zijn? Ik moet daarvoor teruggrijpen naar m'n herinneringen als kind en dan beschik je nog niet over het vermogen om leeftijden te kunnen schatten. Maar ik denk dat ze een jaar of zestig was. Ze was al aardig grijs. Ik weet wel dat ik altijd gebiologeerd werd door de wrat op haar kin. Of zat hij nou op haar wang? En verder had ze donkere doordringende ogen. Ze at zoals ik al schreef uitsluitend vegetarisch en er mocht ook niet gerookt worden in huis tot groot verdriet van m'n vader, die een stevige roker was.

Toen we de eerste keer een aantal maanden bij haar doorbrachten had ze op een afgeschut stuk grond naast het huis een groot hondenok waarin een herdershond was ondergebracht. De rest van de familie mocht of moest als tegenprestatie dit beest wel eens uitlaten in de bossen; aangelijnd, dat wel. Het was geen favoriete bezigheid van ze.

Als ik me niet vergis had ze ook een kat. In gedachte zie ik er zelfs meerdere, die gevoerd werden met melk en smerige naar vis ruikende prakken. Eentje heette Griesje of neemt m'n fantasie nu de loop met me? Ik weet het niet meer. Ik heb later ook wel eens gehoord dat ze aan spiritisme deed en daar lijken me katten bij te horen die in het aardedonker miauwend vlak langs je lopen.

Toen we er voor de tweede keer waren was de hond dood en gelukkig niet vervangen door een ander exemplaar. We speelden toen wel eens bij het hondenhok en ik weet niet precies meer hoe 't in z'n werk is gegaan maar op een gegeven ogenblik had ik wat planken van het hok gesloopt om weg te geven aan Toontje. Die kon ze goed gebruiken voor z'n konijnenhok Misschien heb ik ze zelfs wel voor iets geruild maar dat doet er voor het vervolg van dit verhaal niet toe. Ik had in m'n onnozelheid in ieder geval niet gevraagd of het mocht. Zo'n oud hok, heb ik waarschijnlijk gedacht, wat moest je daar nou verder mee?

Maar 's avonds waren de rapen gaar toen tante Mieke merkte wat er gebeurd was. Ze was echt boos en gaf me op m'n kop voor de deur van haar kamer. Ik voelde me kleiner en kleiner worden. M'n vader moest er ook bij komen en die deed het nog eens dunnetjes over. Hoe ik 't in m'n hoofd haalde, of de hele familie soms weggestuurd moest worden?

Ik was bij al dat geweld tot miniformaat gekrompen en voelde me vreselijk schuldig. Dat wegsturen van de familie zal wel niet zo gemeend zijn maar ik was pas gerust toen naderhand bleek dat de daad niet bij het woord gevoegd werd.

Overigens sloeg de Gestapo niet zo lang daarna toe maar dat komt in het volgende hoofdstuk.

Een foto van tante Mieke kreeg ik pas in 2000 via Internet te pakken bij het bureau voor geschiedenisdocumentatie.

De tweede foto waar ze met haar echtgenoot op staat dateert van voor de oorlog.

Die kreeg ik in 2012 tijdens een bezoek aan de familie Brink die in een huis naast de boerderij van boer Brink woonde. Aardige mensen die me veel wisten te vertellen over vroeger.

Tante Mieke. Zoals ik al zei, een bijzondere vrouw. Een kanjer.

Na de oorlog bleef ze sympathiserend met het communisme. Ze is overleden in 1954. Bij haar begrafenis op 14 juli waren veel prominenten van de toenmalige CPN aanwezig.

14. Het einde.

Ruud Jansen

Voordat ik het vergeet

Over de rol van de illegale CPN en de arrestatie van de leiding in het voorjaar van 1943 is veel geschreven. Uiteraard in de geschiedschrijving van Dr. L. de Jong maar daarnaast ook in andere boeken en artikelen die naar aanleiding van de gebeurtenissen tijdens de jaren '40-'45 zijn uitgegeven. Zo verscheen er in Elseviers Magazine in 1986 een uitgebreid artikel onder kop "Hoe de Duitsers de CPN oprodren". In een ander tijdschrift een artikel waarin werd beschreven hoe die gebeurtenissen na de oorlog onder invloed van Paul de Groot door de leiding van de CPN werden herschreven.

Ik bezit een kleine verzameling van deze uitgaven en bovendien diverse fotoboeken, die een beeld geven van Nederland en de Nederlanders tijdens vijf bezettingsjaren. Bij het schrijven van dit verhaal waren ze een welkome hulp om de feiten en gebeurtenissen in de juiste volgorde te plaatsen.

Hoewel de inhoud dus niet nieuw voor me was vond ik het ook dit keer weer boeiende lectuur om door te nemen. Toch groeit m'n verwondering nog steeds. Dat is overigens al jaren het geval en neemt toe naarmate de oorlog zich verder in de tijd verwijderd. Wat er toen allemaal is gebeurd, hoe het is gebeurd, hoe men het heeft laten gebeuren, het heeft voor mij steeds meer weg van een film met een bijna ongelooftwaardig scenario.

Het verzet.

Na de capitulatie in de meidagen van 1940 werd er al vrij snel op individuele basis verzet tegen de bezetters geboden. De Duitse politie sloeg dat aanvankelijk waarschijnlijk geamuseerd gade. Een van de opmerkelijke zaken was daarbij dat ze vaak op vrijwillige hulp van de Nederlandse politie kon rekenen. De basis voor die

samenwerking was al jaren voor de oorlog gelegd. Voor de Haagse politie werd bijvoorbeeld al vanaf 1935 door een aantal personen met de politie in Wuppertal samengewerkt waarbij dossiers werden aangelegd van personen die de NSB en het Duitsland van Hitler niet vriendelijk gezind waren.

Tijdens de bezetting traden verschillende van deze Hageenaars in Duitse dienst. Zij betrokken hun Nederlandse collega's in het opsporingswerk naar communisten, geallieerde agenten en verzetsgroepen.

De illegale CPN stond vanaf het begin van z'n oprichting onder leiding van een driemanschap: Paul de Groot, Jan Dieters en m'n vader. Deze leiding richtte onder meer een organisatie op voor sabotagewerk. Deelnemers werden gerekruteerd uit oud dienstplichtige leden, oud Spanjestrijders en andere leden. In groepjes van vijf personen probeerden deze sabotagegroepen strijd te leveren tegen de bezetters.

Om ontdekking te voorkomen moest daarbij onder zo groot mogelijke veiligheidsmaatregelen worden geopereerd.

In Amsterdam, dat een belangrijk centrum was in het verzet, bleek de SD aanvankelijk niet tegen z'n taken opgewassen. Voorjaar 1941 kwam daar verandering in toen de beruchte Willy Lages arriveerde om orde op zaken te stellen. Onder zijn leiding werden bijvoorbeeld na de Februari-staking honderden mensen door de Gestapo gearresteerd.

Daarna vorderde de SD maar langzaam bij hun werk om achter de namen en de verblijfplaatsen van de diverse verzetsgroepen te komen. Toch slaagden ze erin om met behulp van infiltranten in de illegale organisatie door te dringen. Op deze manier viel op 1 april 1943 Piet Vosveld, die koerier was tussen de organisatie van de illegale CPN in Amsterdam en het bovenvermelde driemanschap, in handen van de Gestapo in Amsterdam.

De Duitsers slaagden er in, met ondermeer dreigementen om zijn echtgenote en kinderen naar een concentratiekamp te zenden, om zijn weerstandsvermogen te breken en kwamen zo achter een afspraak die hij voor 3 april had gemaakt met Jan Dieters. In gezelschap van de SD reisde hij daarna op de bewuste datum naar Apeldoorn waar in hotel Ruimzicht de ontmoeting zou plaatsvinden. Zoals afgesproken kwam Dieters op de afgesproken tijd aanlopen. Vosveld zag hem komen maar deed niets. De Duitsers wel en op deze manier viel Dieters in hun handen.

Het toeval wilde dat de Groot op deze dag onverwacht met Dieters was meegekomen. Als standaard veiligheidsmaatregel had hij Dieters echter niet vergezeld maar deze op een ruime afstand gevolgd. Niet opgemerkt door de Gestapo was hij er daardoor getuige van hoe Dieters overweldigd werd.

Uiteraard vluchtte hij en schijnt daarna via de bossen naar Zutphen gelopen te zijn.

De schrik zat er daarna zo bij hem in dat hij zich gedurende de rest van de oorlog onbereikbaar voor iedereen verborgen heeft gehouden. Op een of andere wijze heeft hij legaal, uiteraard onder een andere naam, in Zwolle het einde afgewacht.

Maar de slag die de Duitsers toebrachten werd door de volgende nalatigheid van de Groot nog groter dan hij al was. Hij verzuimde namelijk om het derde lid van hun driemanschap te waarschuwen; een ongeschreven plicht in dergelijke gevallen.

Afspraak was dat in het geval dat één van de drie opgepakt zou worden, deze gedurende minstens drie dagen geen informatie over de verblijfplaats van de anderen zou prijsgeven. Drie dagen was de termijn die ze voor de anderen voldoende hadden geacht om te ontkomen. Dieters doorstond de ondervragingen en verstreekte het adres van m'n vader pas na drie dagen in de veronderstelling dat deze tijdig had kunnen vluchten.

Het bevolkingsregister Amsterdam. Verwoest na een aanslag van het verzet..

Hoe de Gestapo toesloeg in Eerbeek

De Gestapo arriveerde op 6 april 1943 in het holst van de nacht. Zoals ik al vertelde in het vorige hoofdstuk, woonden we voor de tweede keer bij tante Mieke in Eerbeek. Ik sliep licht want ik hoorde hun stemmen vanaf het moment dat ze binnenkwamen. Later hoorde ik dat tante Mieke nog had geprobeerd om ze weg te sturen maar de heren waren zeker van hun zaak en drongen zonder veel omhaal het huis binnen. Het verhaal wil dat ze verwachtten Paul de Groot te vinden. De reactie van mijn vader dat hij geen de Groot kende had geen succes net zomin als een eerdere poging om door een openstaand venster te ontsnappen.

Was ik bang? Dat was ik zeker. Eigenlijk lag ik angstig te wachten tot ze m'n slaapkamertje zouden binnenkomen en dat gebeurde na een minuut of tien. Twee kwamen er naar binnen, gekleed in lange zwarte leren jassen. Eén vertrok al vrij gauw, de ander, een Nederlander begon te vragen hoe m'n broer heette en wie er nog meer in huis waren.

Instructies aan de jongsten voor dit soort gevallen waren nooit gegeven. Ik wist alleen dat ik m'n oudste broer Ferdinand moest noemen. M'n twee zusters zaten al een tijd bij een "tante" in Velp en ik had wel begrepen dat ik daar over zwijgen moest. In het huis in Eerbeek waren we op dat ogenblik dus maar met 5 Jansens, tante Mieke en Bep, een jonge vrouw van een jaar of vijfentwintig uit Arnhem.

Wat m'n achternaam was wilde de zwartjas weten. Dat wist ik niet. Dat wil zeggen, ik wist niet onder welke illegale achternaam we door het leven gingen en ik deed dus maar of ik het echt niet wist. En die Ferdinand die heette echt zo? Ja, Ferdinand, dat wist ik heel zeker.

Ik weet niet meer hoe lang dit gesprek heeft geduurd maar meer dan vijf minuten zal het niet geweest zijn. Daarna verdween de zwartjas weer en bleef ik een beetje angstig bibberend achter.

Na zo ongeveer een half uurtje moest ik me aankleden en werden alle bewoners van het huis weggevoerd. M'n moeder, Bep, m'n jongste broer en ik maakten per auto een nachtelijke rit door de donkere bossen. Zo nu en dan werd het grote licht van de auto even aangedaan omdat het zicht bijna nul was. Waar we naar toe gingen wist ik niet.

Okkie of Piggelmee in het huis van bewaring

De uiteindelijke bestemming bleek het huis van bewaring in Arnhem te zijn, waar we in een vrij grote kamer werden ondergebracht. Ik herinner me nog goed het stinkende toiletemmertje en de bewakers of bewaaksters, die zo nu en dan binnenkwamen. En natuurlijk het wat angstig en gespannen wachten op wat er verder zou gebeuren.

Slapen hebben we gedurende de rest van die nacht nog maar nauwelijks gedaan door alle opgedane emoties. Wonderlijk genoeg gedroegen m'n moeder en Bep zich heel rustig en kalm.

De ochtend daarna gebeurde er nog niets. Ik kreeg van een bewaakster een paar boekjes van Piggelmee of Okkie. In m'n herinnering waren ze van Leonard Roggeveen maar ik vraag me af of die toen al schreef. Nou ja, misschien waren ze wel van een ander. Maar dat mannetje Piggelmee dat in een ton leefde, zie ik nog heel goed voor me.

Boekjes van Okkie en Daantje (die zijn zeker van Roggeveen) roepen na die tijd bij mij altijd onmiddellijk associaties op met stinkende toilettonnetjes en huizen van bewaring.

's Middags werden m'n jongste broer en ik weggehaald. Tijd om afscheid te nemen van m'n moeder werd ons nauwelijks gegund. 'Die Kinder' werden met een koffertje kleding meegenomen door drie zwartjassen.

Paniekgevoelens natuurlijk, wat ging er met ons gebeuren? Buiten moesten we instappen in een open militaire auto en met een van de drie als chauffeur reden we weg.

Onderweg waren die drie druk met elkaar in gesprek in een mengeling van Duits en Nederlands. Een paar keer ving ik iets op over 'de kinderen' maar het meeste bleef abacadabra voor me.

De plaats van bestemming bleek na een klein uurtje rijden tot m'n verrassing Eerbeek te zijn. De rit eindigde na enig zoeken bij een groot landhuis dat aan de rand van het dorp lag. Het huis Eerbeek waarin een grote groep kinderen uit Scheveningen was ondergebracht, werd kennelijk ons nieuwe onderdak. Maar dat wist ik op dat ogenblik natuurlijk nog niet.

Hoe het ons daar verging is een verhaal apart en bewaar ik nog even voor het volgende hoofdstuk.

Het 'verraad' van Vosveld wordt in een aantal boeken waaronder dat van Lou de Jong beschreven. Merkwaardig is dat de versies over de gebeurtenissen die hebben plaatsgevonden, op een aantal details van elkaar verschillen. Ik heb alle bekende feiten vanaf 1935 daarom nog eens in een overzicht verwerkt en daar een apart verhaal van gemaakt dat je kunt vinden in de website www.dewereldvangajus.nl. Ga daarvoor in genoemde website naar het hoofdstuk Verhalen en klik als onderwerp "De zaak Vosveld" aan.

Vorige

Volgende

[begin]

6 Responses to 14. Het einde.

1. margreet6 januari 2013 at 19:52

Indrukwekkend verhaal.

Mijn oom Rien Dijkstra, wonende in Utrecht, zat ook bij de CPN en was oud Spanestrijder, is in 1942 of 1943 opgepakt door de Duitsers en naar een concentratiekamp gedeporteerd, kan jij me misschien meer vertellen

Groet Margreet

- o Ruud Jansen6 januari 2013 at 23:22

Dag Margreet,

Ik kan je helaas niet zo veel over je oom vertellen.

Kwam zijn naam tegen in <http://www.rooie-rat.nl> waarin het dertigjarig bestaan van boekhandel de Rooie Rat werd beschreven. Daarin komt het volgende stukje over je oom voor:

"Een aantal mensen uit de buurt van de boekhandel is op die manier in de CPN terechtgekomen; daar leende hij boeken aan uit. Een voorbeeld daarvan is Rien Dijkstra, die tijdens de burgeroorlog in Spanje ging vechten en terug in Nederland altijd actief is gebleven tegen de Franco dictatuur.

Ik kwam zijn naam ook tegen in een documentaire die in 1976 door Cherry Duyns over de Spaanse burgeroorlog werd gemaakt. Hij volgde daarin oud Spanjestrijders Piet Laros en Rien Dijkstra tijdens hun bezoek aan Spanje.

Kranten (Koninklijke Bibliotheek) leverden niets op m.u.v. een geboorteaangifte op 23-12-1943. Sjoerd, zoon van R.Dijkstra en M.S. meurer. Mogelijk betreft dat je oom. Ik kwam jouw naam in een website tegen waarin je vertelt over je oom en dat je van plan bent om in 2013 een bezoek aan Mauthausen te brengen. Je oom zat daar gevangen van 1942 tot eind van de oorlog. Ik wens je sterkte bij dat bezoek.

Het is niet veel wat ik je kan vertellen maar dat je trots op je oom kunt zijn is zeker.

Met vriendelijke groet,

Ruud Jansen

6-1-2013

2. margreet7 januari 2013 at 20:02

Bedankt Ruud voor je reactie, ik ben inderdaad trots op mijn oom, Rien, die man was erg getraumatiseerd, vertelde erg weinig uit die tijd

de geboorte uittreksel die jij gevonden heb op het niet is niet de zoon van mijn

oom, zijn zoon heet Rien, net als zijn vader, was geboren in Rotterdam op 21-08-1915

en overleden op 01-03-1984 te utrecht,waar hij na de oorlog heeft gewoond
Er zijn nog dossiers van de uit Spanjestrijders ,maar die zijn nog niet openbaar,Piet
Laros was een goede vriend van mijn oom,maar ook Piet leeft niet meer.
Maar nogmaals dank en ik blijf speuren op het net.
groet Margreet Dijkstra

3. margreet7 januari 2013 at 21:02

correctie op geb datum dat is de geb datum van mijn oom Rien Dijkstra,zijn zoon leeft
nog,maar de fam is helemaal uit elkaar gegroeid en ik heb zijn zoon al heel lang niet
meer gezien,misschien komt dat er ooit nog van
groet Margreet Dijkstra

4. Teo Bax11 september 2013 at 20:42

Bericht voor Margreet Dijkstra

Jouw oom Rien heb ik gekend in de zeventiger jaren te Utrecht o.a bij Rasa en de
Kargadoor .

Heb goeie herinneringen aan hem, hij was een politiek inspirerende figuur.

Ik zal hem nooit vergeten.

5. margreet dijkstra12 september 2013 at 12:47

@Teo Bax.

Dank voor deze info,

met vriendelijke groeten Margreet